

PARTICIPACIÓ CIUTADANA

Mallorca

Recull d'algunes trobades del col·lectiu

Fòrum Ciutadà de Palma

Abril - juliol 2001

El Fòrum Ciutadà de Palma es reuneix cada primer dimarts de mes (si és festiu, el segon dimarts), de 20 a 22 h, a Ciutat, al Casal d'Entitats Ciutadanes, del carrer Montenegro, 8, primer pis. Les reunions són obertes a tothom.

1. PENSAR GLOBALMENT, ACTUAR LOCALMENT

La problemàtica creada per la globalització ens afecta, ens preocupa i també ens interessa. Però hem de veure aquesta globalització des de la realitat i les perspectives concretes de Mallorca, amb la finalitat de ser eficients i poder actuar en els aspectes que ens puguin afectar. El dia a dia de la nostra gent està molt lligat al procés globalitzador. Cal tenir clar quin és el paper que ens pertoca a cada un i a cada una de nosaltres si volem canvis dins

condicionades per dinàmiques i objectius només interns. A la nostra illa, malauradament, no hi ha encara un moviment social vertebrat ni tampoc un teixit associatiu que mostri un projecte de societat prou coherent i convincent. Possiblement caldrà precisar novament què és una democràcia, no quedant-nos en el concepte, sinó arrelant en la forma de vida social que exigeix. Les activitats diàries són importants i afavoreixen la presència en la vida política però, si no tenim clara la fita on anam, creman moltes energies i molta gent es desanima; llavors els resultats són també socialment escassos. La lògica del què feim i del per què ho feim és important per a aquest esforç. Hem de teoritzar i, sense por, hem de fer pública la denúncia i també les anàlisis, reflexions comunes i propostes. Malauradament les úniques teories que avui tenim

A la nostra illa, malauradament, no hi ha encara un moviment social vertebrat ni tampoc un teixit associatiu que mostri un projecte de societat prou coherent i convincent. Possiblement caldrà precisar novament què és una democràcia, no quedant-nos en el concepte, sinó arrelant en la forma de vida social que exigeix

una societat democràtica que, avui per avui, es fonamenta quasi únicament en el vot emès cada quatre anys. Si a més volem una democràcia participativa, l'hem de treballar des de les associacions socials que tenim i en les quals participam. A Mallorca tenim una societat civil mal estructurada perquè hi ha moltes associacions però amb poca participació. Les organitzacions, avui, es troben generalment massa marcades per les peculiaritats del seu caràcter local i solen estar excessivament

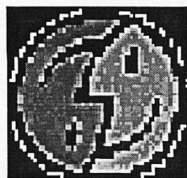
són les que mostren els partits. Tal volta oblidam que el mateix poble, amb el seu esforç, construeix unes fites molt importants. Per tot això, cal valorar dignament les petites contribucions, que aquí i allí constantment ja es fan, per a la construcció de la utopia ciutadana.

Ens pot unir un esperit positiu i també la convicció que moltes coses no funcionen al nostre país, on el ciutadà comú no disposa de mecanismes prou adequats per expressar-se i poder aportar les seves iniciatives. Per això cal construir espais vàlids. "Un

altre món es possible" s'afirmà clarament i unànimement al Fòrum Social Mundial celebrat el passat mes de gener a la ciutat de Porto Alegre, al Brasil. Quin món volem conjuntament construir? Quin món ens agradaria deixar als nostres néts? Amb iniciatives locals ciutadanes podem contribuir a la construcció d'una proposta alternativa de democràcia, a una manifestació nova de fer les coses, a una expressió sensible de la població i a una participació política amb més convicció i responsabilitat.

Alegre.

(Fòrum Ciutadà. Resum de la trobada del mes d'abril, enviada a la premsa i no publicada)

La participació és un dret bàsic de la persona. És el dret d'estar present en una posició igualitària en tot allò que afecta l'autogovern de la pròpia vida: en la dimensió constructiva, en l'execució de les coses, en l'avaluació del fets, en la rectificació dels camins...

Però la iniciativa d'aprofundir en la democràcia ha de néixer d'una actitud constructiva de totes les persones participants en la renovació ciutadana. Ha d'implicar tothom, tot evitant que només unes poques persones defineixin, condueixin i assenyalin el que cal fer, perquè tothom s'hi pot comprometre. Cada persona, d'acord amb la seva realitat, farà el que consideri vàlid per al procés de regeneració política i ciutadana. No ens ha de fer por arribar al debat polític, sempre des del nostre entorn social concret i pensant en tota la societat. El procés ha de ser obert i plural; no serà només teòric; mai serà imposat. Els punts de fons que hem de tractar no són nous; cal assegurar-ne, però, les fites i la metodologia. Cercarem objectius clars, senzills i factibles i ens servirà d'exemple l'experiència de la ciutat de Porto Alegre, al Brasil, on les despeses en inversions municipals són utilitzades com un mecanisme de creixement de la dinàmica social. Allí la participació ciutadana intervé eficaçment per distribuir equitativament el pressupost econòmic de la pròpia ciutat. No es tracta de copiar perquè sí experiències d'altres llocs, però podem reflexionar - per començar - en el que aquestes experiències representen per a la renovació de la vida participativa i dinàmica d'aquella gent. Vet aquí una forma possible de proposta democràtica, altament política, que la nostra ciutadania pot entendre molt bé. Una altra cosa serà la reacció que puguin manifestar diferents partits polítics. Per a un procés de creixement reclamam, doncs, reflexió, anàlisi i millor aplicació d'aquestes tres punts concrets: democràcia social, participació ciutadana i experiències concretes de participació, especialment del pressupost ("orçamento", en portuguès) participatiu de Porto

2. QUÈ ÉS LA PARTICIPACIÓ. CONDICIONS I LÍMITS

Què és la participació? *Procurant una comunitat ciutadana activa.* La participació és un dret bàsic de la persona. És el dret d'estar present en una posició igualitària en tot allò que afecta l'autogovern de la pròpia vida: en la dimensió constructiva, en l'execució de les coses, en l'avaluació del fets, en la rectificació dels camins... Participar és mantenir una actitud lliure on las coses que cal fer s'assumeixen per voluntat pròpia i sense que ningú ho hagi d'obligar. La participació és inherent a cada persona com una actitud generosa i, a la vegada, interessada, en la recerca de valors i de models socials. Aquesta actitud suposa que cada persona assumeixi la tasca que li pertany, d'acord al seu tarannà, a la realitat de l'entorn i sobretot sense deixar-se substituir.

La participació suposa assumir la pròpia vida en tots els sentits, quotidians i extraordinaris, compartint, a més, el "govern" dels aspectes comuns que identifiquen la vida social, on els criteris de l'acció se sustenten en el que viuen i pensen els afectats. La participació, per tant, és una eina fonamental en la construcció d'una societat en equilibri, més justa, més participativa i, per tant, més democràtica.

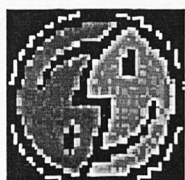
Condicions per participar. *En una comunitat amb forta influència de passivitat.* És necessari desmitificar l'expressió "participar" tot donant-li el sentit social que la identifica i la dimensió política inherent procurant que deixi de ser una paraula buida i sense identitat en els discursos polítics. És també necessari trencar amb el conformisme personal i amb la passivitat col·lectiva. La participa-

ció ha de ser una conducta entre iguals que, des de la llibertat, construeixen un projecte comú. Perquè la participació pugui realitzar-se d'igual a igual, cal viure-la en la solidaritat més propera, però amb sentit d'importància universal i, vèncer els obstacles que ho impedeixen.

La participació de la ciutadania necessita de la informació per desenvolupar la cultura de ser positius en la societat que formam i que ens pertany, sempre en perspectiva de la societat que volem. La manipulació (o la censura) en la informació limita, als ciutadans i ciutadanes, les possibilitats de ser gestors protagonistes del present i per tant constructors del futur. La informació s'ha d'exigir amb

vida; també el llenguatge del silenci forma part d'una comunicació que, encara que no ho sembli, és de naturalesa activa i moltes vegades altament crítica. Pot ser que manquin els moments i els espais que afavoreixen escoltar els propis silencis i escoltar el silenci dels altres.

Límits de la participació. *Des de la perspectiva de la utopia.* La participació ciutadana en la gestió pública no té límits en sí mateixa. Els límits possibles són les amenaces i els riscos que l'aguaiten; són aquells comportaments que neguen la participació i que tendeixen a ocupar l'espai que correspon a cada persona i a la mateixa societat. Ningú

Des de la infància, a l'escola, no s'educa prou a saber participar. Cal doncs reforçar l'àmbit educatiu ..., incrementar i enfortir les associacions, els col·lectius, els moviments socials i recolzar les xarxes, tot fomentant de forma conjunta l'anàlisi i la coordinació de tasques encaminades al comú, destacant la dimensió local: el barri, el poble o la ciutat; sense oblidar la dimensió global.

llenguatge proper i entenedor el qual, a la vegada, permeti comunicar i debatre en la participació. Així, doncs, el procediment no és esperar que les coses passin; s'ha de propiciar espais on exterioritzar el pensament i, des de la riquesa de la pluralitat, amb observacions i nivells diferents, cal pretendre la convivència social en las comunitats. Aquests nivells han de ser espais oberts on l'intercanvi dels fets i l'expressió de les opinions siguin socialitzades.

Avui en aquest país sembla que la participació no és un valor important. Des de la infància, a l'escola, no s'educa prou a saber participar. Cal doncs reforçar l'àmbit educatiu treballant cap a un canvi per a una societat fonamentada en l'ètica i on els principis de justícia per a tots i els valors humans siguin presents. Per aconseguir aquests canvis i gaudir d'una participació activa dels ciutadans i ciutadanes és determinant organitzar-se, incrementar i enfortir les associacions, els col·lectius, els moviments socials i recolzar les xarxes, tot fomentant de forma conjunta l'anàlisi i la coordinació de tasques encaminades al comú, destacant la dimensió local: el barri, el poble o la ciutat; sense oblidar la dimensió global.

Seria bo que les entitats públiques que dirigeixen la societat destacassin la participació ciutadana en las gestions de govern. Encara que això succeís mancaria que la ciutadania també ho volgués i es comprometés a fer-ho tot5 acceptant els seus deures corresponents. Tot llenguatge té un lloc a la

no ha de substituir una altra persona, ni les institucions o les entitats no han de substituir els ciutadans. Els elements que condicionen o limiten a la ciutadania la possibilitat de participar, a ple dret, en aquells assumptes que li pertanyen, han de ser vençuts, prenent consciència de no ser substituïts (encara que fos en nom de la facultat de representar) sense oblidar que la sobirania de la democràcia resideix en el poble.

De forma genèrica es podria distingir entre els límits que els individus tendeixen a presentar com a justificació (falta de motivació, caràcter individual, falta de formació, etc.), i aquells que procedeixen de fora (pressions, manipulació, contaminació informativa, etc.). Els únics límits admissibles en la participació de la ciutadania en una societat realment democràtica, haurien de ser aquells que impedeixen la possibilitat d'aplicar els principis d'una societat justa i solidàriament compromesa, a nivell global i local. La participació social per la seva integritat ha de reconèixer les minories i respectar-les.

(Resum de la reunió de dia 8 de maig de 2001)

3. QUIN TIPUS DE PARTICIPACIÓ TENIM. CARACTERÍSTIQUES DE LES DIFERENTS PARTICIPACIONS: SINDICAL, POLÍTICA, VEÏNAL, CULTURAL ...

Quin tipus de participació tenim.

Amb enllaç d'alguns punts plantejats el mes de maig es constata que participar és un aprenentatge i que no ens han a fer-ho. A més, cal dir que la participació exigeix prendre consciència de la realitat social. Sense aquesta presa de consciència no hi pot haver vertadera participació que és la unió d'esforços dirigits a la consecució del bé comú. La participació és el vehicle d'expressió de la societat civil.

Les institucions, en general, no tenen interès en la participació de la gent; els basta que el poble vagi a votar. Essent que al nostre país la democràcia és jove, no hi ha encara una tradició moderna participativa. Actualment la democràcia formal és només una aparença perquè no hi ha elements de control dels ciutadans sobre les institucions. I la gent no troba la utilitat de participar, ja que no té possibilitats de decidir sobre el que l'afecta. Així i tot, hi ha multitud d'organitzacions on es pot participar, encara que sovint la participació que es pot fer es troba fortament condicionada per objectius molt concrets o particulars. La forma més ferma de poder participar és actualment en el camp ideològic.

Característiques de les diferents participacions: sindical, política, veïnal, cultural ...

L'excessiu protagonisme o interès pel liderat fan proliferar les organitzacions. Molta gent s'afilia encara als sindicats, però no hi participa gaire. Es fan festes a moltes associacions de veïns, però els seus barris s'estan degradant. La manca de recursos fa que moltes persones tenguin por a participar.

Dins les organitzacions es veuen diferents nivells de participació, però dissortadament és cada vegada més freqüent que la participació es redueix a pagar una quota. També es constata que dins moltes organitzacions són unes mateixes persones les que prenen sempre les decisions que afecten a tota l'organització. Costa treballar en grup i tant la comoditat com la manca d'autoestima fan que la

Contactes amb al Fòrum Ciutadà de Palma:

telèfon: 971 716 207 (Pilar),
 correus electrònics: alseca@terra.es; canxiscos@foravila.org; guiramis@teleline.es; Jauvil@terra.es; Malocor@terra.es; xisco@foravila.org

Algunes adreces d'interès

- Fòrum Social Mundial . . . . . www.forumsocialmundial.org.br
- Lluita per la globalització humana www.portoalegre2002.net
- Fòrum Mundial d'Educació . . . . . www.forummundialdeeducacao.com.org
- Fòrum Mundial de Xarxes . . . . . www.ubuntu.upc.es
- Aliança per un Món Responsable i Solidari . . . . . www.echo.org
- . . . . . alliance@forums.alliance21.org
- NOVA, Centre Innovació Social . . . . . www.novacis.org
- . . . . . novacis@novacis.org
- Democratitzar Radicalment la Democ. . . . . www.budget-participatif.org
- . . . . . Jb.picheral@netinfo.fr
- Informació Social (castellà i alemany) . . . . . www.varela.de
- Informació Social . . . . . www.rebellion.org
- Confederació d'ONG . . . . . www.pangea.org
- Conferència de Pau (País Basc) . . . . . www.elkarri.org
- ATTAC, Control Democràtic del Mercat . . . . . attac_mallorca@yahoo.es
- . . . . . journal@attac.org
- Xarxa Drets Humans i Desenvolupament . . . . . www.oneworld.net
- . . . . . www.oneworld.net/cat
- VECAM, Observació Social . . . . . www.vecam.org
- . . . . . fsultan@vecam.org
- Xarxa de Joves per la Ciutadania . . . . . www.fragmentsdumonde.org
- . . . . . fragmentsdumonde@injep.fr
- EFIP, Formació i Informació. Veneçuela . . . . . www.hispavista.com
- . . . . . efip@reacciun.ve
- Alliberament Nacional Zapatista . . . . . www.ezln.org
- Fòrum Cívic Europeu . . . . . Pigeonnier3@wanadoo.fr
- . . . . . treynas@wanadoo.fr
- Carta de la Terra . . . . . www.earthcharter.org
- . . . . . www.unescocat.org

TRADUCCIONS: . . . . . www.trans.voila.fr/textrad
 . . . . . www.systransoft.com
 . . . . . www.world.altavista.com

participació no sigui prou activa. Hi ha excés de participació passiva, aquella que no agafa compromisos. A les noves associacions, i també a les antigues, els costa molt globalitzar els objectius. La política es troba sense prestigi com a forma de participació. Es constata que l'ajuda desinteressada és present dins la societat perquè hi ha gran nombre de gent voluntària i d'ONG, però mai no s'arriba a l'arrel dels problemes, els quals no es resolen convenientment per a tothom. La realitat social actual farà canviar la participació a causa de la globalització. Dins el grups que actuen manca una renovació que fomenti la vertadera participació. Si la gent participàs activament, tendríem una altra societat. Ara bé, la gent participarà quan veurà la utilitat de la seva participació

(Resum de la reunió de dia 5 de juny de 2001)

4. PER QUÈ UN PRESSUPOST PARTICIPATIU? ANÀLISI DE LA PARTICIPACIÓ LOCAL

Quan l'any 1989, després de vint anys de dictadura, el Partit del treball assumí la direcció de l'ajuntament de la ciutat de Porto Alegre (1.300.000 habitants), Brasil, oferí canvis importants. Un d'ells fou democratitzar el pressupost municipal.

plenàries per barriades i per temes. El govern presenta les possibilitats pressupostàries. Els districtes i comissions expressen prioritats i demandes. Es discuteixen les propostes i es procedeix a l'aprovació definitiva. El govern municipal ratifica les propostes aprovades pels delegats populars i ofereix un pla d'inversions. Es procedeix a la seva execució, sempre controlada pels representants ciutadans. Aquest sistema de participació ciutadana

Quan l'any 1989, el Partit del Treball assumí la direcció de l'ajuntament de la ciutat de Porto Alegre oferí canvis importants. Un d'ells fou democratitzar el pressupost municipal. Per això es creà la pràctica del pressupost participatiu que des d'aleshores s'aplica cada any en aquella ciutat. L'administració proposa, executa i dóna comptes; els ciutadans presenten les necessitats, discuteixen i decideixen on invertir els diners municipals i segueixen tot el procés.

Poca gent sabia d'on venien i com eren gastats els diners públics. Les associacions de veïns reclamaven sistemes de participació en el govern de la ciutat. Per això es creà la pràctica del pressupost participatiu que des d'aleshores s'aplica cada any en aquella ciutat. Hi participen prop de mil entitats i més de trenta-cinc mil persones i s'ha transformat en una escola pràctica de democràcia. La discussió oberta dels problemes de cada carrer o barriada, els criteris igualitaris per a la utilització dels diners públics i l'ordre de prioritats estableixen una necessària cooperació entre l'administració municipal i els ciutadans. L'administració proposa, executa i dóna comptes; els ciutadans presenten les necessitats, discuteixen i decideixen on invertir els diners municipals i segueixen tot el procés. Així, doncs, el pressupost d'inversions (actualment prop del 17% del pressupost total) és decidit i controlat per la ciutadania.

Qualsevol persona de la ciutat pot participar en aquest procés que comença el mes de març de cada any i és desenvolupat durant tot el curs per a l'any següent. Es fan assemblees a cada barriada o districte. El govern dóna compte de les inversions de l'any anterior i ofereix les possibilitats i criteris per a l'any actual. Els delegats de barri són elegits: un per cada deu assistents a l'assemblea. Es fan reunions de districte i de temàtiques comunes: circulació i transports; organització i desenvolupament de la ciutat; salut i assistència social; educació, cultura i oci; desenvolupament econòmic i impostos. L'administració aporta informacions i propostes. Es crea una comissió de seguiment i es voten les directrius. Es fa una segona volta de reunions

na s'aplica ara a tot l'estat de Rio Grande do Sul (5.000.000 habitants), on està la ciutat de Porto Alegre, i a altres deu estats i ciutats importants del Brasil. Ha rebut l'atenció i l'interès de molts països d'Europa, especialment de França i de Bèlgica. Algunes ciutats de Catalunya estudien també la seva aplicació progressiva.

Destaquen els següents aspectes positius de la participació ciutadana. El nombre de persones participants augmenta cada dia més; recentment es parla ja de 100.000 participants només a Porto Alegre. Els delegats elegits procedeixen cada dia més de les organitzacions de veïns i d'altres moviments socials. S'ha format una vertadera escola de ciutadania i de participació. S'hna eliminat el caciquisme i la corrupció. Té molt prestigi la figura de conseller (delegat) del Pressupost Participatiu i és un gran honor social haver-ho estat alguna vegada. També es fan crítiques negatives contra el Pressupost Participatiu. És una forma de prevenir i integrar les mobilitzacions de protesta ciutadana. Temes com l'educació, la sanitat i altres essencials han d'estar plenament coberts i no han d'entrar en un procés de discussió o conveniències. A més hi ha necessitats socials puntuals que no poden esperar tot el procés de formació del pressupost per ser convenientment ateses.

A la nostra terra ens trobam en un retard social considerable. A Palma els canals de participació ciutadana han retrocedit considerablement i solament es pot participar si es troba favoritisme en els governants municipals o quan aquests s'han d'enfrontar a la minsa pressió popular actual. No hi ha planificació, transparència, informació o control

suficients. Les veus discordants de les oficials no són, doncs, escoltades ni ateses. El vigent Reglament de Participació Ciutadana, amb la contribució de les entitats populars a les comissions informatives, seria una eina prou efectiva si hi hagués voluntat política d'escoltar i realitzar les demandes dels ciutadans. Tampoc no hi cap via de participació individual. A nivell d'Illes Balears els fòrums i juntes ciutadanes existents gairebé només tenen una funció informativa i s'hi descuida la necessària formació ciutadana i social dels participants. Hi ha una extensa i ampla tasca a fer.

(Resum de la reunió de dia 3 de juliol de 2001)

ANNEXOS

1. SIS AFIRMACIONS NO CONVENCIONALS SOBRE PARTICIPACIÓ

1. La participació dóna resultats molt positius

- Els seus resultats superen els que donen els sistemes burocràtics i paternalistes que van de dalt a baix.
- Ha de ser present en tot el desenvolupament d'un projecte; així augmenta la seva eficàcia, permet la iniciativa individual i col·lectiva i promou la distribució igualitària dels ingressos i l'accés als serveis comuns.
- Promou l'elevació de l'autoestima individual i col·lectiva.
- Es fonamenta en 1) reunions periòdiques de planificació i avaluació; 2) rotació de responsabilitats; 3) consens en la presa de decisions; 4) informació per a tothom; 5) disciplina i vigilància col·lectiva; 6) descentralització i integració; 7) espais de trobada.
- Cal no confondre-la amb possibles simulacions, consultes esporàdiques o opinions no tingudes en compte.
- Ha de ser coherent amb la història, la cultura i la idiosincràsia de la població.

2. La participació té avantatges

- Cal coordinar les tres fites de la participació: eficiència, equitat i sostenibilitat.
- La comunitat ha de ser la font més clara per detectar i ordenar les necessitats.
- El control social obligarà a la transparència permanent, significarà l'assegurança contra els desviaments i farà palesos els desenvolupaments

incorrectes.

- Per a un desenvolupament sostenible les persones interessades regiran la política i els seus plans.
- La participació potencia els grups desfavorits, fa créixer la confiança i contribueix a la seva articulació.

3. La participació ha de ser nucli de tota gerència

- Els canvis no arribaran només baratant persones; també calen transformacions estructurals.
- La gerència no pot recolzar-se en la projecció del passat ni en acurades planificacions a mig i llarg termini; ha de ser fortament adaptadora i tenir gran capacitat d'innovació. Cal crear "organitzacions intel·ligents", "que aprenen", amb un personal compromès que actua mitjançant equips de treball.
- El líder del passat era una persona que sabia manar; el líder del futur ha de saber preguntar.
- El líder necessita imprescindiblement de les altres persones. Cal no caure en la pràctica usual de les estructures jeràrquiques tradicionals que "maten" el qui diu la veritat.
- Cal organitzar l'estratègia del compromís involucrant de forma activa tots els participants.

4. La participació suposa vèncer resistències i interessos

- La participació significa un procés que exigeix profunds canvis socials, en contra de resultats immediats i sense costos.
- La participació supera conceptes de cost i benefici expressats només en termes econòmics i genera productes com són l'augment de l'autoestima i la confiança en les forces de la comunitat.
- La participació no és acceptada per la cultura formalista que es regeix per l'ordre, la jerarquia i una visió autoritària de l'organització.
- Els pobres són subestimats. Una comunitat pot tenir manca de recursos econòmics, però pot ser rica en capital social: valors compartits, cultura, tradicions, xarxes de solidaritat ...
- Sovint són ofertes a la gent promeses amples de participació per guanyar el seu recolzament; llavors les realitats són molt pobres: hi ha manipulació i clientelisme electoral.
- Les autoritats han de tenir ferma voluntat política de compartir el "seu poder" amb els seus constituents; sovint s'hi oposa un obstacle fonamental: manca de voluntat.

5. La participació reclama polítiques i estratègies adients

- Cal canviar la "democràcia passiva" per una "democràcia intel·ligent".
- Han de créixer polítiques que articulin estretament l'aspecte econòmic amb l'aspecte social i donin prioritat a agressives polítiques socials.